

Detecteren kun je leren

Leesbegrip: wat klopt er niet?

Begrijp ik de tekst nog wel? Zo nee, waarom niet? En wat kan ik hieraan doen? Leerlingen kunnen zich bewuster worden van hun eigen leesbegrip door teksten met inconsistenties te lezen. De detectietraining is gericht op het monitoren van begrip, een begrijpend leesstrategie die belangrijk is voor diepgaand tekstbegrip. Het is een begrijpend lezen-training gericht op het detecteren (en wegwerken) van inconsistenties.

Stephanie Wassenburg, Lianne Bos, Björn de Koning en Menno van der Schoot hebben onderzoek naar begrijpend lezen uitgevoerd aan de Vrije Universiteit Amsterdam

Stel je eens voor dat je een verhaal leest over Mark. Van zijn zakgeld koopt hij ballonnen en de grootste vult hij met water. Verderop in de tekst lees je dat de ballon langzaam opstijgt met de wind. Je zult waarschijnlijk even stilstaan bij deze laatste zin. Ook letterlijk. Je neemt de tijd om na te denken over deze tegenstrijdigheid. Misschien lees je nog eens terug naar het deel waarin staat dat Mark de ballon met water vult. Eventueel probeer je een mogelijke verklaring te bedenken voor het opstijgen van de ballon. Basisschoolleerlingen moeten nog leren om dergelijke controle over hun eigen leesgedrag uit te oefenen. Zij zijn zich nog onvoldoende bewust van hun eigen leesbegrip.

Begripsmonitoring

In voorgaande decennia is er een groot aantal leesstrategieën voorgesteld om tekstbegrip te bevorderen (De Koning & Van der Schoot, 2013). Echter, als je niet weet dat je een tekst niet goed begrijpt, kun je onmogelijk de juiste strategieën uitvoeren om je begrip te herstellen. Daarom is begripsmonitoring al in een vroeg stadium van het begrijpend leesonderwijs een cruciale vaardigheid. Van kinderen in groep 6 wordt verwacht dat zij betekenisvolle relaties tussen zinnen en paragrafen kunnen afleiden, inconsistenties kunnen herkennen en hun eigen leesgedrag kunnen plannen en controleren (Aarnoutse & Verhoeven, 2003). Begripsmonitoring houdt in dat de lezer zijn eigen begrip evalueert tijdens het lezen. Goede begrijpende lezers vragen zich steeds af of ze de tekst nog begrijpen en of de nieuwe informatie consistent is met de informatie die reeds is opgenomen in de mentale voorstelling die zij van de

tekst hebben gevormd. Als dit niet het geval is, zullen lezers herstelstrategieën moeten toepassen om de inconsistentie of incoherentie op te lossen en hun begrip te herstellen. Ondanks de erkenning van het belang van begripsmonitoring blijft er een kloof bestaan tussen empirische bevindingen en daadwerkelijke begrijpende leesmethoden op school. Om een brug te slaan tussen onderzoek en onderwijs hebben wij, als onderzoeksgroep 'begrijpend lezen' aan de Vrije Universiteit Amsterdam, recente onderzoeksbevindingen vertaald naar een leesstrategie-training die praktisch inzetbaar is en duidelijke handvatten biedt voor leerkrachten. Het doel van deze detectietraining is om diepgaand tekstbegrip bij basisschoolleerlingen te bevorderen door ze monitorstrategieën te leren. De training en materialen zijn ontwikkeld vanuit het kader van de situatiemodeltheorie.

Het situatiemodel

Voor het écht begrijpen van een tekst is het belangrijk dat de lezer niet blijft hangen op het letterlijke niveau. Het is van belang dat de lezer de onderliggende, vaak niet-expliciet beschreven, betekenissen en verbanden probeert te doorgronden. Volgens de heersende leesbegriptheorieën gaat het écht begrijpen van de tekst gepaard met de vorming van een zogenaamd situatiemodel (Van Dijk & Kintsch, 1983). Een situatiemodel is een visuele mentale voorstelling, niet van de tekst zelf, maar van waar de tekst over gaat (Zwaan & Radvansky, 1998). 'Situatiele' lezers maken van een tekst dus als het ware een soort film in hun hoofd. Om een situatiemodel te vormen, moet de lezer informatie uit verschillende delen van de tekst

Begripsmonitoring houdt in dat de lezer zijn eigen begrip evalueert tijdens het lezen

Foto's: Vincent van den Hoogen

integreren met informatie uit zijn of haar voorkennis. Daarnaast zal, tijdens het lezen, het situatiemodel steeds moeten worden *geüpdatet* met nieuwe informatie. Het doel van deze integratie- en updateprocessen is om *coherentie* tot stand te brengen en te behouden. Lezers die effectief deze processen uitvoeren, vergroten de kans op diepgaand tekstbegrip. Degenen die dit niet (optimaal) doen, kunnen baat hebben bij leesstrategie-instructie. Onze detectietraining is erop gericht om kinderen strategieën te leren die nodig zijn voor begripsmonitoring en het updaten van een situatiemodel tot een coherent geheel. Tijdens de training worden deze strategieën geoefend aan de hand van teksten met inconsistenties.

De detectietraining

De detectietraining bestaat uit vier fasen. In elke fase wordt aan de hand van een aantal expliciete leerdoelen aan een specifiek onderdeel van monitoren gewerkt, waarbij telkens wordt voortgebouwd op de reeds geleerde vaardigheden.

1. In de **eerste fase** van de training staat het begrip centraal. Wat is leesbegrip en hoe word ik mij hier bewust van? Belangrijke

leesprocessen en strategieën worden expliciet besproken. Leerlingen lezen eenvoudige passages met inconsistenties en leren om zichzelf tijdens het lezen vragen te stellen: Waar gaat de tekst over? Begrijp ik het nog? Zo niet, waar komt dat door?

2. In de **tweede fase** wordt aandacht besteed aan het toepassen van monitorstrategieën om een situatiemodel te updaten. Zo leren leerlingen bijvoorbeeld de belangrijkste informatie te herkennen en deze te integreren met zowel eerdere tekstinformatie als met hun voorkennis. In deze fase merken leerlingen al dat ze steeds beter in staat zijn om de inconsistenties in de teksten te detecteren en uit te leggen. Leerlingen lezen bijvoorbeeld een passage over Marie, die een onvoldoende haalt voor haar toets. Vervolgens lezen zij dat Marie blij naar huis rent. Bij een dergelijke tekst geven leerlingen aan dat er iets niet klopt, onderstrepen ze relevante tekstdelen en denken ze na over een mogelijke verklaring: misschien is Marie ondanks de onvoldoende ontzettend blij, omdat ze vakantie heeft.
3. In de **derde fase** worden de reeds geleerde strategieën toegepast op een gevarieerd aanbod van teksten. De nadruk ligt hierbij op de

Goede begripende lezers vragen zich steeds af of ze de tekst nog begripen en of de nieuwe informatie consistent is met de reeds opgenomen informatie

Leerlingen kunnen inconsistenties detecteren door met een rode potlood aan te strepen wat niet klopt en aan te geven hoe dit opgelost kan worden

verschillende kerndimensies waar een verhaal – en het daaruit afgeleide situatiemodel – uit is opgetrokken. De inconsistenties bevatten informatie met betrekking tot emotie, causaliteit, tijd of ruimte (Wassenburg, Beker, Van den Broek, & Van der Schoot, 2015). Zo is het eerdergenoemde voorbeeld van de opstijgende waterballon van Mark een voorbeeld van een causale inconsistentie, terwijl het voorbeeld over Marie een tegenstelling in emotie weergeeft.

4. In de **vierde fase** wordt er gericht op het gebruik van voorkennis. Om leerlingen te leren de tekstuele informatie te integreren met hun voorkennis, oefenen zij in de vierde fase niet alleen met teksten die interne inconsistenties (een tegenstelling binnen de tekst) bevatten, maar ook met externe inconsistenties (een

tegenstelling met voorkennis). Zo lezen zij bijvoorbeeld over Spanje als buurland van Nederland of het koude weer in Afrika.

Methode

Het trainingsprogramma werd speciaal ontwikkeld voor groep 5 en 6 en is vier weken lang uitgevoerd en getest op basisscholen. In elke week werd één fase in twee lessen (een instructieles en een computerles) van dertig minuten behandeld. In de computerlessen oefenden kinderen zelfstandig met wat er in de voorafgaande instructielessen in groepjes was geleerd. De opbouw van de lessen was altijd hetzelfde: (1) expliciete instructie, (2) *modeling* (de leerkracht deed een opdracht voor), (3) de leerling deed een opdracht onder begeleiding, (4) zelfstandig oefenen (Houtveen & Van de

In de praktijk:

Grift, 2007). Om de training aantrekkelijker te maken, werd deze geïntroduceerd als een 'professortraining', waar de leerlingen leerden om inconsistenties te detecteren. Dit deden zij onder andere door met een rode pen aan te strepen wat onduidelijk was en aan te geven hoe het kan worden opgelost. Aan het einde van de training ontvingen alle leerlingen een professordiploma.

Leren detecteren in groep 6

Om de effectiviteit van de training te evalueren, zijn verschillende vaardigheden voor en na de training gemeten. Na de training bleek dat leerlingen in groep 6, maar niet in groep 5, hun leesproces beter reguleerden en dus langzamer gingen lezen als ze inconsistente informatie tegenkwamen. Oftewel, groep 6-leerlingen hebben leren detecteren. De vertraging in lezen duidde niet alleen op het opmerken van de inconsistentie, maar ook op het uitvoeren van eventuele strategieën om het begrip te herstellen. Leerlingen die niet de training (maar het standaard curriculum begripend lezen) volgden, toonden deze vooruitgang niet.

Leesbegrip en -motivatie

Leerlingen in zowel groep 5 als groep 6 behaalden na de detectietraining hogere scores dan voor de training op de Citotoets begripend lezen. Deze vooruitgang in leesbegrip kan worden begrepen door aan te nemen dat begripsmonitoring veel belangrijke strategieën omvat die het bouwen en updaten van een situatiemodel ondersteunen. Hierdoor maken leerlingen in hun hoofd niet langer een talige voorstelling van wat er staat, maar een niet-talige voorstelling van waar het verhaal over gaat. Dit uitstijgen boven de tekst zorgt er uiteindelijk voor dat ze deze op een dieper niveau begrijpen. Wat opvalt, is dat groep 5 een vooruitgang liet zien in algemeen begripend lezen, maar niet in het detecteren van inconsistenties. Het uitblijven van een aantoonbare verbetering in het detecteren, zou erop kunnen duiden dat groep 5 meer trainingstijd nodig heeft om dezelfde vooruitgang te boeken als groep 6

Tips voor leerkrachten

1. **Bewustzijn is cruciaal** voor het monitoren van begrip. Rooster tijd in voor expliciete instructie en start eens een groepsgebesprek over leesbegrip (en strategieën): Wat is begripend lezen? Waaraan merk je dat je de tekst goed begrijpt? Wat doe jij om begrip te bereiken? Kom je er tijdens het lezen wel eens achter dat je het niet meer begrijpt? Wat doe je dan?
2. Zorg voor een **goede overgang** van instructie naar zelfstandig werken. Begin met instructie en uitleg, demonstreer de strategie (*modeling*; denk bijvoorbeeld hardop na), laat leerlingen het nadoen en eindig met zelfstandig oefenen.
3. **Detecteren kun je leren**. Een inconsistente tekst kun je gemakkelijk zelf creëren door een paar woorden in een bestaande passage te vervangen. Als leerkracht kun je zelf vaak goed inschatten wat een makkelijke/moeilijke inconsistentie is voor de leerlingen. Probeer samen met de leerlingen de inconsistenties op te merken en weg te werken.
4. Oefen met zoveel mogelijk **verschillende soorten teksten**. Varieer qua moeilijkheid, lengte en inhoud. Dit vergroot de kans dat leerlingen de verkregen vaardigheden kunnen meenemen naar nieuwe teksten.
5. Maak indien mogelijk **gebruik van computers**. Op deze manier kunnen leerlingen oefenen op hun eigen tempo en toegepaste feedback ontvangen.
6. Kies voor teksten die **aansluiten op de beleavingswereld** van de leerling. Interesse is een belangrijke factor in leesmotivatie en -prestatie.

(de training duurde vier weken). Een andere mogelijkheid is dat leerlingen in groep 5 wel monitorstrategieën geleerd hebben, maar deze nog niet spontaan toepassen. Aan een verschil in leesmotivatie lag het in ieder geval niet. Leerlingen in zowel groep 5 als in groep 6 bleken begripend lezen op school leuker te vinden na het volgen van de detectietraining dan voor de detectietraining. ●

LITERA TUUR!

- Aarnoutse, C., & Verhoeven, L. (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid, leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Dijk, T. van, & Kintsch, W. (1983). *Strategies of Discourse Comprehension*. New York, NY: Academic Press.
- Houtveen, A., & Grift, W. van de (2007). Effects of metacognitive strategy instruction and instruction time on reading comprehension. *School Effectiveness and School Improvement*, 18 (2), 173-190. doi: 10.1080/09243450601058717.
- Koning, B. de, & Schoot, M. van der (2013). Becoming part of the story! Refueling the interest in visualization strategies for reading comprehension. *Educational Psychology Review*, 25 (2), 261-287. doi: 10.1007/s10648-013-9222-6.
- Wassenburg, S., Beker, K., Broek, P. van den, & Schoot, M. van der (2015). Children's comprehension monitoring of multiple situational dimensions of a narrative. *Reading and Writing*, 28 (8), 1203-1232. doi: 10.1007/s11145-015-9568-x.
- Zwaan, R., & Radvansky, G. (1998). Situation models in language comprehension and memory. *Psychological Bulletin*, 123 (2), 162-185. doi: 10.1037/0033-2909.123.2.162.

VERDER LEZEN!

- **Meer over deze studie:** Wassenburg, S., Bos, L., Koning, B. de, & Schoot, M. van der (2015). Effects of an inconsistency-detection training aimed at improving comprehension monitoring in primary school children. *Discourse Processes*, 52 (5), 463-488. doi: 10.1080/0163853X.2015.1025203.
- **Over begripsmonitoring:** Schoot, M. van der (2011). "De vegetariër genoot van een hamburger": Begripscontrole bij goede en zwakke begripend lezers in het basisonderwijs. *De Psycholoog*, 46 (5), 38-47.
- **Over leesstrategieën:** Bos, L., Koning, B. de, Wassenburg, S., Schoot, M. van der (2016). Stel je eens voor... *Didactief*, 46 (10), 50-51.